

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi
Klasik Türk Edebiyatı Özel Sayısı
Journal of Academic Language and Literature
(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 3, Ekim/October 2022)

Duygu DİLBER

Arş. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa
Üniversitesi
duygu.karagoz@gop.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-6879-0032>

**“Ak Sadeler Giyinmek” Deyiminin
Anlam Çerçevesi**

*The Meaning Framework of the Idiom “Ak Sadeler
Giyinmek”*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 20.07.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 19.10.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.10.2022

Atıf/Citation

Dilber, D. (2022). “Ak Sadeler Giyinmek” Deyiminin Anlam Çerçevesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(3), 146-159. <https://doi.org/10.34083/akaded.1142782>

Dilber, D. (2022). The Meaning Framework of the Idiom “Ak Sadeler Giyinmek”. *Journal of Academic Language and Literature*, 6(3), 146-159. <https://doi.org/10.34083/akaded.1142782>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Bu makale Creative Commons [Atıf-GayriTicari-AynıLisanslaPaylaş 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) (CC BY-NC-SA 4.0)
Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Öz

Dilin miraslarından biri olan deyimler, bir fikri kısa ve öz bir şekilde ifade etmeleri bakımından son derece önem arz etmektedirler. Deyimler gerçek anlamlarının yanı sıra kinaye ve mecaz yoluyla farklı anlamları da karşılarlar. Pek çok şair, şiiirlerinin anlam katmanlarını genişletmek ve sözlerinin etkileyciliğini artırmak amacıyla deyimlerden istifade etmiştir. Bu deyimlerden biri de “ak sadeler giyinmek” deyimidir. “Beyaz” anlamına gelen “ak” kelimesi ile “astarsız, süssüz, tek kat elbise” anlamını da taşıyan “sade” kelimesinin “giyinmek” fiiliyle birleşmesiyle oluşan bu deyim, sözlüklerde yer almamasına karşın edebi metinlerde gerçek anlamını da çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır. Divan şairleri kimi zaman yasemin çiçeğine, kimi zaman gökteki aya, kimi zaman sevgiliye ve kimi zaman da ağaçlara “ak sadeler giydirek” beytin hayal dünyasını genişletmişlerdir. Şairlerin, şiiirlerinde yer verdikleri “ak sadeler giyinmek” deyiminin kullanıldığı şiiirler incelendiğinde, bazı toplumsal adet ve geleneklere gönderme yaptıkları da görülmüştür. “Ak sadeler giyinmek” deyimini bazı şiiirlerde “beyazlara bürünmek, yeniden canlanmak, doğmak, ortaya çıkmak, görünmek” anlamında kullanılırken bazı şiiirlerde ise “ölmek, kefen giymek, kefenlenmek” anlamını taşımaktadır. Bu anlamlardan biri hayatı ifade ederken diğeri de tam tersi olan ölümü anlatmaktadır. Aynı deyim tamamen zıt iki anlamı ihtiva etmesi Türkçenin zenginliğinden kaynaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Deyim, ak sadeler giyinmek, hayat, ölüm, divan şiiiri.

Abstract

Idioms, which are one of the legacies of the language, are extremely important in expressing an idea in a short and concise way. In addition to their literal meanings, idioms also meet different meanings through tropes and metaphors. Divan poets have benefited from idioms to expand the layers of meaning of their poems and increase their words' expressiveness. One of these idioms is "Ak sâdeler giyinmek". Although this idiom, which is formed by the combination of the word "white" meaning "Ak", the term "Sade" meaning "unlined, unadorned, single layer dress", and the verb "to dress" is not included in dictionaries, it has been used by many Divan poets in a way that evokes its real meaning. Divan poets have enlarged the imagination of the couplet by dressing "Ak sâdeler" sometimes to the jasmine flower, sometimes to the moon in the sky, sometimes to the lover and sometimes to the trees. When the poems in which the phrase "Ak sâdeler giyinmek" are used by the poets are examined, it is seen that they also refer to some social customs and traditions. While the expression "Ak sâdeler giyinmek" is used in the sense of "to wear white, to be revived, to be born, to appear, to come out" in some poems, it is used to mean "to die, to wear a shroud, to be shrouded" in other poems. While one of these meanings expresses life, the other describes death, which is the opposite. The fact that the same idiom contains two completely opposite meanings is due to the richness of the Turkish language.

Keywords: Idiom, ak sadeler giyinmek, life, death, divan poetry.

Giriş

Şair ve yazarlar, anlatmak istedikleri durumu veciz ve etkili bir şekilde ifade edebilmek için dilin tüm imkânlarından faydalanmışlardır. Bu sebeple, kimi zaman birden fazla anlamı olan kelimeleri kullanır, kimi zaman da atasözleri ve deyimler gibi dilin nesilden nesile aktararak yıllar içerisinde biriktirdiği söz varlığından istifade ederler. Atasözleri ve deyimler, anlatılmak istenen şeyi en kısa ve öz biçimde ifade etmeleri bakımından son derece önem taşıyan dil unsurlarıdır.

Güncel Türkçe Sözlük'te “*genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir*” şeklinde tanımlanan deyimler, edebi metin yazarlarının hayal ve imaj dünyalarını ifade edebilmek için başvurdukları kalıplaşmış sözlerdir. Deyimler, hem gerçek hem de mecaz anlamları sayesinde, şairlere sözlerinin derinliği ve şiirlerinin anlam katmanlarını artırma imkânı sağlamıştır.

Dilin en önemli miraslarından biri olan deyimlerin, sahip oldukları mecazi anlamların da etkisiyle, birden fazla manaya gelmeleri mümkün olabilmektedir. Hatta bazı deyimler, kendi içinde birbirine tamamen zıt anlamlar bile içerebilirler. Söz konusu “*ak sadeler giyinmek*” deyimini de bunlardan biridir.

“*Sade*” kelimesi Güncel Türkçe Sözlük'te dört anlama sahiptir. Bunlar; “1. Süsü, gösterişi olmayan, yalın, gösterişsiz 2. Şeker katılmamış (kahve) 3. Yalnızca, yalnız, ancak, sadece 4. Yalın, süssüz, anlaşılır olan”. Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugatı'nda kelime “*düz, basit, süssüz, karışksız, yalnız*” şeklinde anlamlandırılır (2006, s. 906). Kamus-ı Türki'de ise “*Bir şeyle mürekkebe olmayan, basit, düz*” şeklindedir. Tüm bunların yanı sıra Tarama Sözlüğü'nde “*astarsız, tek kat elbise.*” anlamına da geldiği görülür. Ahmet Talat Onay da “*Süссüz, sade elbise. Dümdüz beyaz elbiselere, mesela geceliklere ak sade derler.*” şeklinde açıklar (Onay, 2009, s.166). Ahmet Atilla Şentürk, Osmanlı Şiiri Kılavuzu'nda “*ak sade*”nin “*bir tür kumaş adı olduğu gibi aynı zamanda beyaz ve desensiz kumaştan dikilmiş bir cins gömlek ismi*” olduğunu söyleyerek ak sadenin kesinlikle beyaz bir kumaş olduğunu ifade eder (Şentürk, 2016, s.190). Söz konusu “*ak sadeler giyinmek*” deyiminin temeli ise bu manaya dayanır.

“*Ak sadeler giyinmek*” tabiri, M. Ali Tanyeri (1999)'nin Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler, E. Kemal Eyüboğlu (1973)'nin Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler, Ömer Asım Aksoy (2015)'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Sezer Özyaşamış Şakar (2021)'in Eski Türkiye Türkçesinin Deyimler Sözlüğü, M. Ertuğrul Saraçbaşı (2010)'nın Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü, Reşad Ekrem Koçu

(2015)’nin Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Edirneli Ahmed Bâdî Efendi (2004)’nin Armağan’ı, Mehmet Zeki Pakalın (1993)’ın Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü gibi pek çok sözlükte bulunmuyor. Ancak Nesrin Bayraktar Erten “Renk Adlarının Türkçenin Söz Varlığına Katkıları” isimli yazısında “*ak sadeler giyinmek*” deyimine “*ölmek (kefen, olumsuz)*” şeklinde anlam vermiştir (Bayraktar Erten, 2003). Divan şiirindeki bazı beyitler bu anlamı doğrularken bazıları da “*ölüm*” veyahut “*kefen giyme*” anlamının tam aksine beyazlara bürünüp “*yeniden canlanma ve ortaya çıkma*”yı ifade etmektedirler.

Hayat Penceresinden “Ak Sadeler Giyinmek”

Hayata dair pek çok konuyla olduğu gibi tabiattaki unsurlarla da şiirlerine zenginlik katan divan şairleri, teşhis, teşbih ve telmih gibi söz sanatlarıyla da sözün gücünü artırırlar. Çoğu divan şairi şiirlerinde bahar mevsiminin en canlı tasvirlerini yapar, çiçeklerin en parlak, en doğal hallerinden söz eder ve kendi dönemlerindeki toplumsal geleneklere değinirler. Burada onlar için esas olan tabiatın ve içinde barındırdığı unsurların kendisi değil, benzetme veya eğretileme yoluyla, güzel olanı en veciz şekilde ifade etmektir.

Örnek verilecek olursa; bir beytinde bahar tasviri yapan Nefî, “sabah kuşlarının öttüğünü, gül ve nergisin göz kulak olduğunu, yeşil giyinen servinin salındığını ve yaseminin de beyazlar içinde gün yüzüne çıktığını” anlatır. Bu beyitte şair, servi ağacına yeşil, yasemin çiçeğine de ‘ak sade’ yani beyaz kıyafetler giydirir ve onu beytin odak noktasına yerleştirir. Rengi itibariyle zaten beyaz olan yaseminin çiçeklenip yeniden açması “ak sadeler giyinmek” deymiyle ifade edilmiştir.

Murg-ı seher kıldı hurûş gül nergis oldu çeşm ü gûş
Servi salındı sebzpûş ak sâde giydi yâsemen (Akkuş, 1993, s. 327)

[Sabah kuşu coştı, gül ve nergis göz kulak oldu, servi ağacı yeşiller giyinip salındı, yasemin çiçeği ise ak sadeler giyindi.]

Gelibolulu Mustafa Âlî (öl. 1008/1600) ise “giyer” redifli bir gazelin tamamında tabiat unsurlarına yer verir. Şaire göre lale kırmızı gömlek, güneş altın benekli elbise veyahut işlemeli kaftan, çimenlikler yeşil hare ve gökyüzü de gece ve gündüz olarak tanımlanan iki renkli kıyafet giyinir. Gelibolulu Mustafa Âlî, söz konusu gazelde bir yandan tabiat unsurlarını kişileştirmek suretiyle kumaş bilgisini konuştururken diğer yandan onların herkesçe bilinen hallerine farklı bir gözle bakılmasına imkân sağlamış olur. Aşağıdaki beyitte de “Çöl lalesinin kırmızı renkte bir gömlek giydiğini, ona

nispetle yasemin çiçeğinin ise beyaz renkli elbise giydiğini” dile getirir. Bilindiği üzere Divan şiirinde genellikle laleler kırmızı, yasemin çiçeği ise beyaz renkte betimlenmektedir.

Âl vâlâ pîrehen kim lâle-i sahrâ giyer

Ana nisbet yâsemen bir sâde-i yek-tâ giyer (Aksoyak, 2006, s. 99)

[Çöl lalesi, kırmızı giysilerini giyer, ona nispetle yasemin çiçeği de beyaz bir elbise giyer.]

Gelibolulu Mustafa Âli bir başka beyitte de “ak sade”yi ay parçası gibi güzel olan sevgilinin giydiğini dile getiriyor. Beyitteki anlam bütünlüğüne dikkat edildiğinde; gökte parlayan ayın yazlık, beyaz bir kıyafet giymek suretiyle gün yüzüne çıktığını ve ince bir kıyafet giydiği için bulunduğu yerin taraça gibi ayazlık ve çok soğuk bir yer olarak tasavvur edildiği görülüyor.

Bir ak sâde giymiş o meh-pâre yazlık

Ana felekler olsa yiridür ayazlık (Aksoyak, 2006, s. 134)

[O ay parçasına benzeyen güzel sevgili beyaz yazlık bir elbise giymiş, felekler ona taraça olsa yeridir.]

“Ak sadeler giymek” tabirini daha çok “beyaz renkteki çiçeklerin canlanıp açılması”nı betimlemek için kullanan Gelibolulu Mustafa Âli, aşağıdaki beyitte kırmızı olan gülün açılmasını anlatırken kullanmayı tercih etmiş ve güle bu kez ‘al sadeler’ giydirmeyi yeğlemiştir. Söz konusu beyit şu şekildedir:

Âl yek-tâ sâde giymiş ya’ni çıkmış yaza gül

Aç gözün bülbül bugünden sonra başlar nâza gül (Aksoyak, 2006, s. 163)

[Ey bülbül! Gözünü aç, dikkatli ol. Gül kırmızılar giyip yaza hazırlanmış, bugünden sonra nazlanmaya başlar.]

16. yüzyılın önde gelen şairlerinden biri olan Nev’î (öl. 1007/1599), ak sadeler giyinen sevgilinin yüzünü aya benzeterak ona iltifat etmektedir. Şairin ak sade giyen sevgilinin yüzünü gece vakti gökyüzünde görünüp ortaya çıkan aya benzetmesi, deyim “görünmek, ortaya çıkmak” anlamlarıyla paralellik arz etmektedir.

Yine ak sâde geymişsin yine var mâh-peykerlik

Güzellenmişsin ey âfet nedür bu tâzelik terlik (Tulum&Tanyeri, 1977, s. 386)

[Ey akli baştan alan sevgili! Yine ak sade giyinmişsin yine ay yüzlüsün, güzelleşmişsin, bu ne tazelik!]

Dukaginzâde olarak da bilinen 16. yüzyıl şairlerinden Taşlıcalı Yahya (öl. 990/1582)’nın Şehzade Mustafa için kaleme aldığı meşhur mersiyesinde de “*ak sadeler giyinmek*” deyimini dolaylı olarak kullanılmıştır. Söz konusu mersiyede Şehzade Mustafa’nın “nurdan bir minare gibi aklarla donandığı” dile getirilerek hem babasının yanına varması hem de öldürülerek kefeni sarılması imasında bulunulmuştur. Hakikatte ise tarihi kaynaklarda hadisenin gerçekleştiği gün Şehzade Mustafa’nın beyaz giyip giymediğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla Taşlıcalı Yahya’nın kullanımı tarihi bir gerçekliği değil bu deyimnin kullanım alanını gözler önüne sermektedir.

Tonandı ağlar ile nûrdan menâre dönüp
Güşâde-hâtır idi şevk ile nehâre dönüp (Bozyiğit, 2021, s. 302)

[Ak giysilerle donanıp nurdan minarelere benzedi, gönlü şevk ile gündüz gibi aydınlık ve ferah idi.]

16. yüzyıl şairlerinden biri olan Süheylî, nevrusun gelişyle canlanan doğayı çeşitli hayallerle betimlediği bir kasidesinde “*ak sadeler giymek*” deyimini yine yasemin çiçeği üzerinden kullanmıştır. Şiirde yer alan aşağıdaki beyitte çimenliği seccadeye benzeten şair, yeni açmış yasemin çiçeğini de “ak sadeler” yani beyaz kıyafetler giyen bir şeyh olarak tasvir etmektedir.

Şeyhler gibi geçüp seccâde-i sebz üstine
Yâsemen ak sâdeler geymiş çıkup ol rûzdan (Harmancı, 2017, sny)

[Yasemin çiçeği, o gün şeyhler gibi ak sadeler giyinerek yeşil seccadenin üzerine geçti.]

Bir başka divan şairi Şehrî (öl. 1071/1660) de “*ak sadeler giymek*” deyimini rengi dolayısıyla yasemin çiçeği ile kullanmıştır. Sevgilinin “ak sadeyle” görünmesinin “tecelli, görünme” anlamlarına da sahip olan “cilve” kelimesi ile ifade edildiği beyitte “beyaz elbise giyen nazik vücutlu sevgilinin tıpkı gül fidanını koynuna almış yasemine benzediği” dile getirilmiştir.

Cilve eyler gördüm ak sâdeyle o nâzûk beden
Gûyiyâ nahl-i güli pehlûya çekmiş yâsemen (Demirel, 2017, s. 142)

[Ak sadeler içindeki o nazik vücutlu sevgilinin, tıpkı gül fidanını koynuna almış yasemin gibi görüldüğünü fark ettim.]

Bosnalı Sâbit (öl. 1124/ 1712), “lugaz-ı kalem” başlığı taşıyan bir şiirinde kağıt yerine “ak sadeli” tabirini kullanarak “kalem her ne kadar düzgün görünse de bir ak sadeli gördüğünde dayanamaz ve hemen ona sırnaşır” diyerek kalemle kağıda yazı yazılmasını tasvir etmiştir.

Gerçi şekl-i salâhda görünür
Görse bir ak sâdeli sürinür (Güzel, 2018, s. 97)

[Her ne kadar düzgün ve iyi durumda gözüксе de ne zaman bir ak sadeli görse ona sürünüp sırnaşır.]

Şehrî, başka beytinde ise “ak sade” yani beyaz bir elbise giyen sevgiliyi ‘sabahlığını giyen güneşe’ benzetir. Beyitte güneşin tüm parlaklığıyla yeniden doğuşunun “ak sade” ile tabir edilmesi bu deyim’in “doğmak, görünmek, ortaya çıkmak” anlamlarına da geldiğinin göstergesidir.

Gördüm ak sâde ile seyr eyler o mîr-i kâm-yâb
Câme-i subh ile gûyâ cilve eyler âftâb (Demirel, 2017, s. 142)

[O bahtiyar sevgilinin ak sade ile gezindiğini gördüm. Bu haliyle o, tıpkı sabahlığını giyinip beliren güneşe benziyordu.]

Şehrî bir başka beytinde ise “sevgilinin bir şişe saf şarap gibi sevenlerine arz-ı endam ettiğini” yani “ortaya çıkıp görüldüğünü” söyler. “Ak sadeler giyinmek” deyim’inin bu beyitteki kullanımıyla da “ortaya çıkmak, görünmek” anlamını karşıladığı görülmektedir.

Ak sâde giyüp kaddin ‘arz eyledi ahhâba
Dönmiş o gül-endâmum bir şişe mey-i nâba (Demirel, 2017, s. 142)

[Endamı güle benzeyen sevgili, bir şişe saf şarap gibi ak sadeler giyinerek sevenlerine arzıendam etti.]

Vücûdî (öl. 1021/1612), Hayâl u Yâr isimli mesnevisinde yer alan bir beyitte “cesetlere benzeyen fidanların baharın gelişyle birlikte canlanıp beyazlara büründüğünü” ifade ediyor.

Tolamalar yük oldu ecsâda
Giydi her bir nihâl ak sâde (Aydemir, 2017, s. 65)

[Giysiler bedenlere yük oldu, her bir fidan ak sade giyindi.]

Bağdatlı Rûhî (öl. 1014/1605-1606) ise “*ak sadelere girmek*” tabirini kullanırken aynı zamanda toplum geleneklerinden birine ışık tutar. “*Ak sadelere girme*”yi yasemin çiçeğine layık gören şair, nevrüzdan söz ettiği bir kasidesinde ona toplum geleneklerinden bir misyon yükler.

Nola ak sâdelere girse semen kim halka

Resmdür ak giye nevrûzda çün sâl-be-sâl (Ak, 2001, s. 127)

[Yasemin çiçeği ak sadeler giyinse ne çıkar! Her yıl nevrüzda ak sadeler giyinmek halkın adetidir.]

Beyitte “nevrüzün gelişyle birlikte, adet olduğu üzere, beyaz kıyafetler giyinen insanlar gibi yasemin çiçeğinin de canlanıp beyazlara bürünmesine şaşılmaması gerektiği” vurgulanır. Bu beyit günümüzde bazı yerlerde hala yaşatılıyor olsa da unutulmaya yüz tutmuş bir geleneğe ışık tutuyor. Bu gelenek Feyzî-i Kefevî (öl. 1023/1614) isimli şairin bir beytinde de yer almaktadır. Beyitte nevrüzün gelişyle birlikte ağaçların yeniden canlanıp beyaz çiçekler açması “*ak sadeler giyinmek*” deyimini ifade edilmektedir.

Her şecer câme-i şeb-rengîni tebdil itdi

Giydi ak sâdesini varısa nevrûz oldu (Eflatun, 2003, s. 551)

[Nevruz gelmiş olacak ki ağaçların hepsi gece gibi siyah renkli kıyafetlerini değiştirip ak sadeler giyindiler.]

Kaynaklara göre; özellikle bazı Bektaşilerde bir bayram edasıyla karşılanan nevrüzda süt, yumurta, pilav, tuz gibi beyaz yiyeceklerin bulunduğu sofraya açılır (Zenginobuz, 2005) ve yeniden uyanma ve canlanma ile ebedi mutluluğu simgeleyen beyaz renk tercih edilir (Uçkun, 2005). Nasıl ki yeni doğan çocuğun giysileri beyaz, genç kızın gelinliği beyaz vefat eden insanın kefeni beyazdır, nevrüz da ebedi mutluluk, sevinç, yeniden yaşam anlamındadır. Onun için Nevruz’da yeni yılın mutlu ve sevinçli geçmesi için beyaz tercih edilmiştir (Sümer, 1998, s. 72). Melikof da Uyur İdik Uyardılar isimli kitabının bir bölümünde eski Türklerin yeni yılı ile Alevilerin Hızır Bayramı arasındaki benzerliklere değindikten sonra “ak” rengin seçildiğini, üç gün oruçtan sonra insanların temizlendiğini, hamama gittiklerini ve beyazın yeğlendiği temiz giysiler giydiklerini söyler (2021, s.80).

18. yüzyıl şairlerinden Arpaemînzâde Mustafa Sâmî (öl. 1146/1734), sevgilinin parıldayan güzelliğini sabahları yeni doğan güneşe benzetir. Bu benzetmeyi betimlemek için ise sevgiliyi “ak sadeli” tabiriyle niteler.

Gördüm fûrûğ-ı hüsn ile bir ak sâdeli
Mihr-i seherves eyledi işrâk sâdeli (Kutlar Oğuz, 2017, s. 376)

[Güzelliğinin nuruyla donanmış bir ak sadeli gördüm, (adeta) sabah güneşi gibi doğdu.]

Örneklerden de görüldüğü üzere, “ak sadeler giyinmek” deymi genellikle “beyazlara bürünmek, yeniden canlanmak, doğmak, ortaya çıkmak, görünmek” anlamlarında kullanılmıştır. Bu anlamlar göz önünde bulundurulduğunda “*ak sadeler giyinmek*” deymi, Hz. Muhammed’in yaşadığı bir hadiseyi akla getirmektedir. Taberânî’nin yaptığı rivayete göre; Hz. Muhammed, torunu Hz. Hasan doğduğunda üzerine sarılmış olan sarı bezi atarak onu beyaz bir beze sarmıştır (Taberânî, el-Mu’cemül-Kebir, 34/311). Yeni doğmuş bir bebeği beyazlara sarmak, yani ona “*ak sadeler giydirmek*” Hz. Peygamber’in bir tavsiyesi olarak düşünülebilir. Dolayısıyla bazı beyitlerde geçen “*ak sadeler giyinmek*” deymi Hz. Peygamber’in bu fiiliyle birlikte değerlendirildiğinde hiç şüphesiz “doğmak, tecelli etmek, görünmek” gibi anlamlarla birlikte düşünülmelidir. Nitekim örneklerde yer alan beyitler bu anlamları doğrulamaktadır. Ancak bu anlamlar, beyitler hayat penceresinden ele alındığında kazandığı kullanımlardır. “*Ak sadeler giyinmek*” deyiminin, ölüm penceresinden ele alındığında, tam tersi bir anlama sahip olduğu görülecektir.

Ölüm Penceresinden “*Ak Sadeler Giyinmek*”

Dilimizde kelimeler gibi deyimler de birden fazla anlama sahip olabilirler. Hatta bazen bu anlamların birbirine zıt durumları ifade ettiği de görülür. “*Ak sadeler giyinmek*” deymi de bunlardan biridir. Hayat penceresinden ele alındığında “beyazlara bürünmek, yeniden canlanmak, görünmek” gibi anlamlara sahip olan “*ak sadeler giyinmek*” deymi ölüm perspektifinden bakıldığında tamamen zıt bir anlam kazanır. Hem Divan şiirinde hem de Halk edebiyatı ürünü olan bazı türkü ve şiirlerde söz konusu deyim “ölmek, kefen giymek, kefenlenmek” anlamlarını karşıladığı görülmektedir.

Ignacs Kunos’un derlemiş olduğu bazı türkülerde de “*ak sadeler giyinmek*” deymi “ölmek, kefen giymek” anlamlarında kullanılmıştır.

Ak sadeler geyinmiştir
Yarım boylu boyuncak
Topuğundan iliklemiş
Ak gerdana varıncak
Doldur doldur ver içeyim
Yanık sinem doyuncak (Kunos, 1998, s. 23)

Nev'izâde Atâyî (öl. 1045/1635), Sohbetü'l-Ebkâr isimli eserinde yer alan aşağıdaki beyitte “ak sade”yi kefenine benzetmiştir.

Ak sâdeyle tonatdı bedenini
Ölmedin geydi eliyle kefenin (Yelten, 2017, s. 187)

[Bedenini ak sadeyle kuşatarak ölmeden kendi eliyle kefenini giymiş gibi oldu.]

Gelibolulu Mustafa Âli, hikemi üslubun hâkim olduğu bir beytinde, kişiye gerekli olan tek giysinin “yek-tâ sâde” tabiriyle ifade ettiği “kefen” olduğunu söylemektedir.

Hayât-ı câvidânî iste kat kat câme kaydın ko
Bilürsin sana yek-tâ sâdesin eyler kefen câme (Aksoyak, 2006, s. 258)

[Kat kat elbise endişesinden vazgeç, sonsuz hayatı arzula. Bilirsin ki sana elbise olarak tek bir beyaz kıyafet yeter.]

Bosnalı Sâbit (öl. 1124/ 1712), İstanbul güzellerinin ak sadeler giyinmelerinden dolayı gönlü hasta olan âşıkların kefenlerini hazırlamalarını tavsiye ettiği beytinde “ak sade” ile “kefen” arasında anlam ilgisi kurmuştur.

Dil-hasteler gürûhı kefen hazır eylesün
Ak sâde geydi şehr-i Sitanbul güzelleri (Karacan, 1991, s. 526)

[Gönlü hastalar topluluğu kefenlerini hazır etsinler. (Çünkü) İstanbul şehrinin güzelleri ak sadeler giyindiler.]

Benzer bir kullanım Sâbit'in başka bir beytinde de mevcuttur. Şair, gamlı âşığın sevgiliyi ak sadeyle görünce can verdiğinden söz ederek dolaylı olarak ak sade-kefen ilişkisi kurmuştur.

Ak sâde ile yâri görüp âşık-ı gamgîn
Cân virdi vü astâra sarıldı beze miskîn (Karacan, 1991, s. 478)

[Gamlı âşık, sevgiliyi ak sade ile görünce can verip kefenine sarıldı.]

Mehmed Emin Sabrî (öl. 1814), kar yağdığı için kefen giymiş izlenimi veren doğa tasvirinde bulunarak kış mevsiminde yağan karların gül bahçesine ak sadeler bahşettiğini, bahçedeki servi ağaçlarının ise üzerlerinin karla dolduğunu dile getirir.

Gülşene ak sâdeler bahş eyledi berf-i şitâ
Giydi her serv-i sehî kar yağdı kemhâlarına (Beyret, 2019, s. 161)

[Kışın yağan karlar gül bahçesine ak sadeler bahşetti, üzerine kar yağan uzun boylu servi ağaçları da bu giysi giydi.]

Örneklerde görüldüğü üzere “*ak sadeler giyinmek*” deyimi ölüm perspektifinden ele alındığında “ölmek, kefen giymek, kefenlenmek” anlamlarını karşılamaktadır. Bu bağlamda söz konusu deyim yer aldığı metne göre “canlanmak, doğmak, ortaya çıkmak” ile “ölmek, kefen giymek” gibi birbirine taban tabana zıt anlamlara sahip olduğu görülmektedir.

Sonuç

Şair ve yazarlar, eserlerini oluştururken dilin tüm imkânlarından faydalanmasını bilmişlerdir. Bunlardan birisi de hem mecaz hem de gerçek anlamda kullanmaya elverişli olan deyimlerdir. Edebi eserlerde, sözlüklerde bulunmayan veya günümüzde kullanımdan düşmüş bazı deyimlere rastlamak mümkün olabilmektedir. Bunlardan birisi de “*ak sadeler giyinmek*” deyimidir. Bu deyime, herhangi bir deyimler sözlüğünde yer verilmemiştir. Bu sebeple içerisinde yer aldığı metindeki bağlama göre bir anlam vermek gerekmektedir. Bir sıfat, bir isim ve bir fiilden oluşan bu deyim örneklerde kinayeli kullanıldığı ve gerçek anlamının da beyte uygun düştüğü görülmektedir.

Divan ve mesneviler incelendiğinde, “*ak sadeler giyinmek*” deyiminin doğum, hayat ve ölüm üçgeninde geniş bir anlam yelpazesine sahip olduğu görülmektedir. Deyimin, 16. yüzyılda yazılmış şiirlerde çoğunlukla “beyazlara bürünmek, yeniden canlanmak, doğmak, görünmek, ortaya çıkmak” anlamlarında kullanıldığı, ilerleyen yüzyıllarda ise “ölmek, kefen giymek, kefenlenmek” anlamının ağırlık kazandığı görülmektedir. Deyimin sahip olduğu anlamların neredeyse birbirine tamamen zıt manaları ihtiva etmesi ise Türkçenin zenginliğinden kaynaklanmaktadır.

Kaynaklar

- Ak, C. (2001). Bağdatlı Rûhî Divanı Karşılaştırmalı Metin. Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Akkuş, M. (1993). Nefî Divanı. Akçağ Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (2015). Atasözleri Ve Deyimler Sözlüğü 1-2. İnkılap Kitabevi.
- Aksoyak, İ. H. (2006). Gelibolulu Mustafa Âlî Divan-I. The Department Of Near Eastern Languages And Civilizations, Harvard University.
- Aksoyak, İ. H. (2006). Gelibolulu Mustafa Âlî Divan-ı. The Department Of Near Eastern Languages And Civilizations, Harvard University.
- Aksoyak, İ. H. (2006). Gelibolulu Mustafa Âlî Divan-ı. The Department Of Near Eastern Languages And Civilizations, Harvard University.
- Aydemir, Y. (2022, 20 Temmuz). Hayâl u Yâr. <https://ekitap.ktb.gov.tr/eklenti/56189,vucudi-hayal-u-yarpdf.pdf?0>
- Bayraktar Erten, N. (2003). Renk Adlarının Türkçenin Söz Varlığına Katkıları. VIII. Uluslar Arası Kibatek Edebiyat Şöleni, Çanakkale.
- Beyret, M. (2019). Mehmed Emin Sabrî Divanı'nın Tahlili. (Tez No. 573541) [Yüksek Lisans Tezi Afyon Kocatepe Üniversitesi]. Yök Tez Merkezi. <https://Tez.Yok.Gov.Tr/Ulusaltezmerkezi/Giris.jsp>
- Beyzadeoğlu, S. A., Gürgendereli, M.& Günay, F. (2004). Edirneli Ahmed Bâdî Efendi Armağan (Divan Şiirinde Atasözleri Ve Deyimler). The Department Of Near Eastern Languages And Civilizations, Harvard University.
- Bozyiğit, E. (2021). Taşlıcalı Yahya Bey Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Nesre Çeviri-Sözlük). (Tez No. 681826) [Doktora Tezi Marmara Üniversitesi]. Yök Tez Merkezi. <https://Tez.Yok.Gov.Tr/Ulusaltezmerkezi/Giris.jsp>
- Demirel, Ş. (2022, 20 Temmuz). Şehrî Dîvânı. <https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Eklenti/56340,Sehri-Divanipdf.Pdf?0>
- Devellioğlu, F. (2006). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat. Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (2009). Yeni Tarama Sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ebu'l-Kâsım Süleymân B. Ahmed Et-Taberânî, El-Mu'cemü'l-Kebir, Thk. Hamdi B. Abülmeccid, (Kahire, Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994), 34/311.

- Eflatun, M. (2003). Feyzî-İ Kefevî Dîvânı: Tahlil-Metin. [Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Eyüboğlu, E. K. (1973). On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde Ve Halk Dilinde Atasözleri Ve Deyimler. Doğan Kardeş Matbabcılık Sanayii A.Ş.
- Güzel, B. (2018). Kemiksiz-Zâde Safvet Mustafa Nuhbetü'l-Âsâr Fi-Ferâidi'l-Eş'âr. Ttk Yayınları.
- Harmancı, M. E. (2022, 20 Temmuz). Süheylî Dîvânı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55750,Suheyli-Divanipdf.Pdf?0>
- Karacan, T. (1991). Bosnalı Alaeddin Sabit Divan. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, H. (2018). Divan Şiirinde “İş Asmak” Deyimi Üzerine. Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi, Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı, S. 231-243.
- Koçu, R. E. (2015). Türk Giyim Kuşam Ve Süslenme Sözlüğü. Doğan Kitap.
- Kunos, I. (1998). Türk Halk Türküleri. (Haz. Ali Osman Öztürk). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kutlar Oğuz, F. S. (2022, 20 Temmuz), Arpaemini-Zâde Mustafa Sâmi Divanı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56084,Arpaeminizade-Mustafa-Sami-Divanipdf.Pdf?0>
- Melikoff, İ. (2021). Uyur İdik Uyardılar Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları (Çev. Turan Alptekin). Demos Yayınları.
- Onay, A. T. (2009), Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar Ve İzahı (Haz. Cemal Kurnaz). H Yayınları.
- Özyaşamış Şakar, S. (2021). Eski Türkiye Türkçesinin Deyimler Sözlüğü. Dby Yayınları, İstanbul.
- Pakalın, M. Z. (1993). Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü. Milli Eğitim Basımevi.
- Sami, Ş. (2001). Kâmûs-I Türkî. Çağrı Yayınları.
- Saraçbaşı, M. E. (2010). Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü. Yapı Kredi Yayınları.
- Sümer, A. (1998). Nevruz Ve Nevruz Geleneğinin Temel Unsurları. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 98(5), 69-73.

- Şentürk, A. A. (2016). Osmanlı Şiiri Kılavuzu-I. Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi.
- Tanyeri, M. A. (1999). Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler. Akçağ Yayınları.
- Tulum, M., Tanyeri, M. A. (1977). Nev'i Divan Tenkidli Basım. Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Türk Dil Kurumu. (T.Y.). Yayım. Güncel Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: Temmuz 14, 2021, <https://sozluk.gov.tr>
- Uçkun, R. (2005). Alevi-Bektaşî Geleneğinde Nevruz Kutlamaları. Uluslar Arası Bektaşîlik Ve Alevilik Sempozyumu I Bildiriler Ve Müzakereler (S.161-168). Sdü İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Yelten, M. (2022, 20 Temmuz). Sohbetü'l-Ebkâr. https://ekitap.ktb.gov.tr/eklenti/55751_sohbetul-ebkarpdf.pdf?0
- Zenginobuz, B. (2022, 20 Temmuz). Alevilerde Nevruz. <https://www.artizan.org/artizan-arsivi/alevilerde-nevruz/>

- Etik Kurul İzni** *Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.*
- Çatışma Beyanı** *Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.*
- Destek ve Teşekkür** *Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.*